

RADOVAN VUKADINOVIĆ

## PROLETERSKI INTERNACIONALIZAM U TEORIJI I PRAKSI ODNOSA IZMEĐU SOCIJALISTIČKIH DRŽAVA

Poslijeratni nastanak skupine socijalističkih država definitivno je označio da se granice novog društvenog sistema proširuju i da na međunarodnom planu umjesto jedne države na put stvaranja socijalističkih osnova kreću i drugi državni subjekti. Trebalo je da upravo takav pravac kretanja u isto vrijeme stvori nove, znatne mogućnosti za razvijanje korjenito drukčijih međunarodnih odnosa u zemljama gdje su komunističke i radničke partije došle na vlast, te da se na toj osnovi afirmiraju i novi širi principi međunarodne suradnje.

Polazeći od činjenice da se od kapitalističkog sistema otcjepio dio zemalja, da je izabrao nov put društveno-ekonomskog razvoja i da su se sve te snage počele pojavljivati i u međunarodnim odnosima, tj. da međusobno stupaju u različite forme veza, navelo je sovjetske i istočnoevropske teoretičare međunarodnih odnosa i međunarodnog prava da pored bitnih političkih, ekonomskih i ideoloških veza, koje su povezivale socijalističke države, čitavu ukupnost njihovih međudržavnih odnosa pokušaju postaviti i sagledati na principima proleterskog internacionalizma.

U prvoj poslijeratnoj fazi međunarodnih odnosa socijalističkih zemalja trebalo je da proleterski internacionalizam postane tako osnovni fundament okupljanja socijalističkih državnih jedinica, stimulator i istovremeno kreator novih međudržavnih veza. Međutim, međudržavni odnosi socijalističkih zemalja koji se razvijaju nakon II svjetskog rata, i kreću se različitim pravcima i tokovima unijeli su u tom razdoblju u proleterski internacionalizam i jednu novu dimenziju, inače karakterističnu za postlenjinski razvoj međunarodnog radničkog pokreta – isticanja potrebe da se uz pomoć takvog šireg načela stvori objašnjenje pojedinih često nepopularnih mjera, ekonomske i političke prirode, koje su bile u direktnoj suprotnosti s nacionalnim elementima socijalističkog razvoja.

Zbog toga ni pokušaji, da se ukaže kako je navodno, proleterski internacionalizam nakon II svjetskog rata bio automatski akceptiran i sproveden u praksi međudržavnih odnosa novih državnih jedinica, ne

vode računa o stvarnom stanju tih veza, niti o njihovim specifičnostima. U vrijeme stvaranja osnova socijalističkih društveno-ekonomskih odnosa u istočnoevropskim zemljama, njihovog ubrzanog industrijskog razvoja i razvlašćivanja nekadašnje klase eksploatatora, paralelno s tim osnovnim, bitnim kretanjima, važnim za započinjanje borbe za socijalizam, interni razvoj odnosa socijalističkih zemalja, a posebno njihove međudržavne veze, počele su se sve više zasnivati na grubom potčinjavanju staljinskim shvaćanjima razvoja socijalizma. U takvoj situaciji sasvim je razumljivo, da se princip proleterskog internacionalizma nije mogao pojaviti kao stvarni temelj zajedničkog djelovanja niti kao regulator konflikata.

Marx je svojevremeno tvrdio da će zajedno s antagonizmom između pojedinih klasa pasti i neprijateljski odnosi između pojedinih nacija, što je trebalo značiti, da novo društvo, zasnovano na socijalističkim osnovama, ima sve šanse da u praksi ostvari historijski zaokret u međunarodnim odnosima, da u ukupnosti međunarodnih veza, ili bar u jednom njihovom dijelu, ukine antagonističke konflikte i sredstva njihovog manifestiranja, te da i na tom značajnom polju razvoja ljudske povijesti ukaže na sve prednosti novog, višeg društveno-ekonomskog sistema.

Ali prve godine razvijanja međudržavnih veza sa Sovjetskim Savezom kao najstarijom i najsnažnijom socijalističkom zemljom, pokazale su da se odnosi između socijalističkih država ne razlikuju od ranijeg tipa odnosa, osim možda u pogledu većeg i striktnijeg podređivanja interesa manjih zemalja, navodno, višim interesima predvodnika socijalističkog svijeta.

Stoga je razumljivo da u tom periodu, ideološka osnova, u vidu prihvaćanja istinskog proleterskog internacionalizma, nije mogla biti ništa više osim formalno proklamiranog načela sračunatog na eksplikaciju odnosa prema vanjskom svijetu, a ponekad i kao pokušaj objašnjavanja odnosa unutar tzv. socijalističkog lagersa.

## I

Ali načelo proleterskog internacionalizma ima svoje znatno dublje i čvršće povijesne korijene. Suština tog temeljnog principa radničke solidarnosti povezana je s prvim danima razvoja revolucionarnih proleterskih ideja i s rastom međunarodnog radničkog pokreta zasnovanog na naučnim osnovama. Internacionalizacija proizvodnje i razmjene, novi tokovi modernog kapitalističkog života i općeg razvoja kapitalističkog društva, nužno su prisilili radničku klasu širom svijeta da se počne povezivati i ujedinjavati u borbi protiv internacionalno sve povezanijeg kapitala. Jedino na udruženim, zajedničkim osnovama, borba proletarijata mogla je biti okrunjena pobjedom, te su u različitim fazama revolucionarne borbe radnici različitih zemalja počeli zbijati svoje redove pred udruženim snagama kapitala i njegovim pokušajima ograničavanja ili eliminiranja radničkih prava i sloboda. »Manifest komunističke

partije« upravo u riječima: »proleter i svih zemalja ujedinite se« dobio je svoju jasno izraženu socijalnu univerzalnost i internacionalističku karakteristiku, postao je putokaz kretanja porobljenog dijela čovječanstva u borbi za nove, ravnopravne, slobodne i humane odnose.

Na taj način potrebe zbivanja radničkih redova i zahtjevi za internacionalizacijom borbe za socijalističke ideje postale su temeljne političke osnove radničkog pokreta.

Vladimir Iljič Lenjin kao istinski internacionalista i nosilac ideja stvarne proletherske revolucije internacionalnih razmjera odlučno je insistirao na prihvaćanju i razvijanju proletherskog internacionalizma kao novog ideološkog načela radničkog pokreta pišući u vrijeme organiziranog okupljanja radničkih snaga: »Buržoaski nacionalizam i proletherski internacionalizam – to su dvije nepomirljive neprijateljske parole, koje odgovaraju dvama velikim klasnim lagerima čitavog kapitalističkog svijeta i koje izražavaju dvije politike (čak više od toga dva pogleda na svijet) u nacionalnom pitanju.«<sup>1</sup> Polazeći od ta dva suprotna shvaćanja, koja istovremeno predstavljaju izraz dvaju različitih i suprotnih pojava: sukoba između historijske tendencije u oblasti nacionalnih odnosa u kapitalističkim uvjetima i mogućnosti njihovog uspješnog usklađivanja i rješavanja u socijalizmu, Lenjin je isticao: »S obje tendencije računana nacionalni program marksista, zalažući se prvo, za ravnopravnost nacija i jezika, nedopustivost bilo kakvih privilegija u tom pogledu (a također prava nacija na samoopredjeljenje . . .), i drugo, za princip internacionalizma i nepomirljivost borbe protiv trovanja proletarijata buržoaskim nacionalizmom, pa čak i onim najistančanijim.«<sup>2</sup>

Proletherski internacionalizam kao izraz napredne ideologije radničke klase sadržavao je u sebi kao sastavne dijelove zahtjeve za slobodom i ravnopravnošću pokreta i nacija, i to u punom smislu, tj. bez najmanje mogućnosti da se ta prava istaknu u korist jedne nacije ili pokreta. Tokom čitave prakse svog revolucionarnog djelovanja, posebno u vrijeme stvaranja Sovjetske Rusije, V. I. Lenjin se dosljedno držao svog političkog creda » . . . da bi se postalo istinski internacionalistom, treba misliti ne samo o svojoj naciji, već iznad nje treba staviti interese svih, njihovu opću slobodu i ravnopravnost.«<sup>3</sup>

U vrijeme oružane borbe za očuvanje prve socijalističke države i angažiranja svih snaga u akciji protiv strane kapitalističke intervencije, i Lenjin je poručivao radnicima: »Kapital je međunarodna snaga. Da bi se nju pobijedilo neophodan je međunarodni savez radnika, njihovo međunarodno bratstvo.«<sup>4</sup>

U bogatoj praksi odnosa između pojedinih radničkih partija s vremenom je taj osnovni princip zajedničkog djelovanja dobio izvjesna obilježja ideološke norme s konkretnim značenjem. U određenoj široj i svakako slobodnijoj interpretaciji tog idejnog principa smatralo se da

<sup>1</sup> V. I. Lenin, *Polnoe sobranie sočinienij*, Izdanie V, t. 24. str. 123.

<sup>2</sup> V. I. Lenin, *Ibid.* S. 124.

<sup>3</sup> V. I. Lenin, *Polnoe sobranie . . .* t. 30. S. 44-45.

<sup>4</sup> V. I. Lenin, *Polnoe sobranie . . .* t. 40. S. 43.

je svaka radnička partija dužna: pružiti pomoć drugoj ili drugim partijama, razvijati odnose na bazi bratskog prijateljstva i jačati usku suradnju u svim pitanjima jedinstvene borbe.

U međudržavnoj formi princip proleterskog internacionalizma pojavio se tek nastankom prve socijalističke države – Sovjetske Rusije. U tom razdoblju princip proleterskog internacionalizma očitovao se u tri različite dimenzije:

a) Kao očigledna tendencija nove sovjetske vlasti, predvođene V. I. Lenjinom, da sve neravnopravne, eksploatatorske ugovore carske Rusije anulira i pruži narodima nekadašnje ruske imperije mogućnost slobodnog nacionalnog razvoja.<sup>5</sup> Svog pravnog odraza to je našlo u: »Deklaraciji o pravima naroda Rusije« 15. 11. 1917 i u proglasu »Svim radnim muslimanima Rusije i Istoka« 20. 11. 1917.

b) Na planu podrške radničke klase širom svijeta mladoj sovjetskoj republici u skladu s parolom »proleter i svih zemalja ujedinite se«.

c) U međudržavnim odnosima princip proleterskog internacionalizma počeo se postepeno primjenjivati u odnosima Sovjetske Rusije s nekim azijskim socijalističkim državama (NR Mongolija, Tuvinska SR). Bez obzira na skroman opseg i relativnu kratkoću te suradnje, može se tvrditi da je za Lenjinova života u tim vezama po prvi put primijenjen princip proleterskog internacionalizma u međunarodno-pravnoj, svakako ograničenoj formi.

Zbog kratkog vijeka trajanja i situacije u Rusiji, Sovjetska Rusija nije uspjela da razvije veze s ostalim sovjetskim republikama (Mađarska, Bavarska, Poljska, Slovačka).

Za vrijeme postojanja Kominterne princip proleterskog-internationalizma u Staljinovoj interpretaciji predstavljao je parolu okupljanja, da bi svoje znatno dinamičnije i svakako bogatije oblike u praksi međunarodnih odnosa dobio stvaranjem skupine istočnoevropskih zemalja, a kasnije i azijskih socijalističkih država. Nastankom većeg broja država sa istim društveno-ekonomskim uređenjem, otvarale su se nove konkretne mogućnosti za postavljanje međudržavnih odnosa između socijalističkih zemalja na istinski socijalističke principe u kojima je proleterski internacionalizam trebao dobiti istaknuto mjesto.

Prva skupina međudržavnih ugovora sklopljenih između SSSR-a i nekih istočnoevropskih zemalja<sup>6</sup> postavljala je tek temelje daljnjem zajedničkom djelovanju, to je zapravo na pravnom planu bio početak organiziranja savezničkog sistema.<sup>7</sup> No kako se pod uticajem vanjskih

<sup>5</sup> Neki sovjetski autori posebno ukazuju da su se odnosi unutar Sovjetskog Saveza odmah nakon revolucije počeli zasnivati na principima socijalističkog internacionalizma, s tim da taj princip nije imao međunarodno, već unutrašnje državno značenje.

E. T. Usenko, *Formy regulirovanija socialističeskogo međunarodnogo razdelenija truda*, Moskva 1965, S. 85.

<sup>6</sup> Prve dvostrane ugovore o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj suradnji sklopio je SSSR sa ČSR (12. 12. 1943.), Jugoslavijom (11. 4. 1945.) i Poljskom (21. 4. 1945.). Detaljnije vidjeti:

Vnešnja politika Sovetskoga Sojuza v period Otečestvenoj vojny, Moskva 1952, t. II, S. 428-432.

<sup>7</sup> U stvaranju osnova tog sistema određenu ulogu imala je i ideja slavenstva, koja je posebno bila jaka u vrijeme i neposredno nakon II svjetskog rata.

V. Kotyk, *Svetova socialistička soustava*, Prava 1967, S. 35.

i unutrašnjih faktora razvijao i širio novi društveno-politički sistem, koji je počeo dobivati svoje jasne elemente državnosti, postavlja se potreba za podizanjem savezničkih odnosa na viši nivo. U drugoj fazi izgradnje socijalističkog sistema u Istočnoj Evropi, otvarao se tako realni put za formiranje novog tipa međudržavnih odnosa i istovremno za pravnu afirmaciju principa proleterskog internacionalizma. S obzirom na postojanje skupine zemalja koje su krenule putem izgradnj socijalizma, moglo se očekivati da će nastupiti proces pretapanja ideološkog načela u pravna pravila, bar djelomično, što bi bilo sasvim u skladu sa zahtjevima komunističkih i radničkih partija da svoje odnose postave na novi viši nivo uzajamnog djelovanja. Oblici i sadržaj te suradnje trebali su istovremeno da budu različiti, po svom sadržaju i formama od odnosa koji nastaju u svijetu kapitalizma.

Dakle, zajedničko društveno-političko uređenje, ekonomska i jedinstvena ideologija stvorili su osnove za razvijanje nove vrste odnosa između zemalja narodne demokracije i SSSR-a. Ugovori<sup>8</sup> o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj pomoći sklopljeni 1948. godine u vrijeme kad je u većini istočnoevropskih zemalja bila završena prva faza društvenog preobražaja, trebali su da u praksi međunarodnih odnosa na toj jedinstvenoj osnovi unesu nove elemente. Autori<sup>9</sup> iz socijalističkih zemalja tvrde, da je već u tim ugovorima proleterski internacionalizam dobio svoju snažnu pravnu potvrdu.<sup>10</sup> Ciljevi tih ugovora svodili su se po njima na:

- svestrano razvijanje prijateljskih odnosa između zemalja socijalističkog lagersa;
- zajedničko učvršćenje mira i sigurnosti u čitavom svijetu;
- razvijanje svestrane i bratske uzajamne pomoći;
- razvijanje najšire ekonomske i kulturne suradnje između socijalističkih država.

Na osnovu toga, tvrdi se da je svaka socijalistička država dobila ujedno i nove međunarodnopravne funkcije. One se ogledaju u:

- funkciji bratskog prijateljstva;
- iskrene suradnje;
- nesebične uzajamne pomoći.

Činjenica da se u istočnoevropskim zemljama nalazila vlast u rukama radničke klase, odnosno njene avangarde KP, bila je tumačena kao potreba da, upravo, ti ugovori budu prve pravne forme, te da služe i kao

<sup>8</sup> Drugu skupinu ugovora sklopio je SSSR sa zemljama koje su učestvovalе u ratu na strani Njemačke tek 1948. godine. Tada su potpisani ugovori s Rumunijom (14. 2.), Mađarskom (18. 2.) i Bugarskom (18. 3. 1948.). U razdoblju između 1947—1949. sklopljeni su dvostrani uzajamni ugovori između zemalja narodne demokracije o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj pomoći.

Međunarodne otkošenija posle vtoroj mirovoj vojny, Moskva 1962, t. I, S. 138.

<sup>9</sup> Međunarodnopravnyye formy sotrudničestva socialističeskikh gosudarstv, Moskva 1962, S. 11.

<sup>10</sup> Bugarski autor prof. Genovski, smatra da je stvaranjem SSSR-a proleterski internacionalizam postao osnovni element sovjetske vanjske politike, a stvaranjem skupine socijalističkih država da je taj princip postao idejno-politička osnova međunarodnih odnosa unutar socijalističkog lagersa.

M. Genovski: Politička i pravna karakteristika na S'veta za ikonomičeska vzaimoponož, Sofija 1959, S. 168-169

jasni pravci djelovanja zemalja narodne demokracije, kako u njihovim međusobnim vezama, tako isto i prema SSSR-u. To znači da se već mrežom bilateralnih ugovora nastojalo povezati skupinu istočnoevropskih zemalja, i osigurati njihovu sinhroniziranu akciju na međunarodnom planu.

U pravnom pogledu potpisani ugovori o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj pomoći su tipizirani, između njih nema nekih bitnijih razlika. Njima se precizira:

1. zajedničko djelovanje u cilju sprečavanja agresije sa strane Njemačke ili neke druge s njom povezane zemlje (čl. 1. i 2.)
2. neučestvovanje u neprijateljskim koalicijama (čl. 3.)
3. široke konsultacije obje zainteresirane strane o svim pitanjima od međunarodnog značaja (čl. 4.)
4. predviđa se intenzivna suradnja u cilju daljnjeg razvoja i jačanja ekonomskih i kulturnih veza.

Principi koji su u tim ugovorima posebno istaknuti svode se na:

- princip uzajamnog poštivanja nezavisnosti i suvereniteta
- princip nemiješanja u unutrašnje stvari druge države.<sup>11</sup>

Na osnovu toga, ne bismo se složili s autorima koji posebno podvlače pravnu oformljenost principa proleterskog internacionalizma već u samom tekstu tih ugovora. Činjenica da se njima predviđalo koordiniranje napora na vojnom planu, usklađivanje vanjskopolitičkih akcija u bilateralnim okvirima, i razvijanje ekonomske i kulturne suradnje, svakako je značilo pozitivan korak u jačanju uzajamnih dvostranih veza. Međutim, tu se radilo isključivo o zadacima intenziviranja međudržavne suradnje, a ne i o taksativnom isticanju nekih potpunih novih principa. Razvijajući svoju suradnju zemlje narodne demokracije su prvenstveno u praksi trebale da pokažu nov sadržaj odnosa, budući da su odredbe ugovora bile postavljene prilično općenito. Osnovi element proleterskog internacionalizma, koji se javlja kao njegov sastavni i može se tvrditi centralni dio – bratska uzajamna pomoć – nije bio posebno fiksiran, a upravo ta značajka trebala je da i s formalne strane ukaže na nove pravce razvoja i suradnje socijalističkih zemalja.

Zbog toga smatramo, da su prvi ugovori o političkoj i vojnoj suradnji zemalja narodne demokracije i SSSR-a imali zadatak da prošire bilateralne veze, osiguraju jačanje suradnje u vrijeme, kad je vlast prešla u ruke komunističkih i radničkih partija, ali da s druge strane, nisu posebno isticali proleterski internacionalizam, niti njegovu najbitniju komponentu – bratsku uzajamnu pomoć izraženu u međudržavnim vezama.

Međutim, odnosi u praksi pokazivali su sasvim drukčije odlike. Sovjetski Savez zauzeo je dominirajuće mjesto u čitavoj ukupnosti tih ve-

<sup>11</sup> Sasvim je razumljivo da je formalno fiksiranje određenih načela suradnje država sa socijalističkim uređenjem imalo pozitivno značenje, premda su oni bili grubo kršeni u vrijeme staljinskog sistema odnosa, što je ubrzo dovelo do njihovog potpunog eliminiranja iz prakse međudržavnih odnosa.

za, osnova svih odnosa socijalističkih država svodila se na što tješnje povezivanje sa SSSR-om i na potrebu sve veće identifikacije svih stavova i interesa.

Uz oblike pune vojne, političke i ekonomske kontrole od strane SSSR-a, principi proleterskog internacionalizma koji su morali sačinjavati srž tih novih odnosa, imali su samo formalno značenje. Štaviše o akceptiranju i poštivanju principa proleterskog internacionalizma nemoguće je u to vrijeme govoriti, jer osnovne zasade kao što su: ravnopravnost, samoopredjeljenje naroda, poštivanje suvereniteta i nemiješanje nisu bili poštivani u staljinskoj praksi međudržavnih veza. Lenjinovo učenje o odnosima između socijalističkih država, u tom razdoblju, nije prihvaćeno i njegove riječi: »Mi želimo dobrovoljan savez nacija – takav savez, koji ne bi dopuštao nikakvo nasilje jedne nacije nad drugom – takav savez, koji bi bio zasnovan na najpunijem povjerenju, na jasnoj spoznaji bratskog jedinstva, na potpuno dobrovoljnoj suglasnosti. Takav savez nemoguće je ostvariti odmah, njega treba izgrađivati s najvećom strpljivošću i oprežnošću da se stvar ne bi pokvarila, da se ne bi izazvalo nepovjerenje, da bi se izživjelo nepovjerenje koje je nanio jaram spahija i kapitalista privatnog vlasništva i neprijateljstva...«<sup>12</sup> – u vrijeme grubih staljinskih deformacija socijalizma odudarale su od surove prakse.

Paralelno s prenošenjem internih sovjetskih negativnosti društvenog razvoja na međunarodni radnički pokret, a posebno na polje odnosa između socijalističkih država, proleterski internacionalizam postao je obična propagandna parola, koja je u prvi plan imala da istakne državne interese Sovjetskog Saveza. Vjernost idejama socijalizma počela se mjeriti vjernošću prema Sovjetskom Savezu jer kako je Staljin isticao: »Internacionalista je onaj, tko bezrezervno i bez oklijevanja podržava i bezuvjetno brani SSSR jer je SSSR baza svjetskog revolucionarnog pokreta, a braniti i unapređivati taj pokret bez obrane SSSR-a je nemoguće.«<sup>13</sup>

Umjesto da se na bazi strpljivog usklađivanja nacionalnih stavova otvara put izgrađivanja zajedničkih internacionalističkih solidarnih rješenja, ali uz stalno pridržavanje Engelsovog tvrđenja da je internacionalni pokret proletarijata moguć samo među samostalnim nacijama, kretanja unutar skupine socijalističkih država krenula su sasvim drugim putem.

Automatsko isticanje mjesta i uloge vodeće partije ne samo da je bilo potpuno u suprotnosti s Lenjinovim učenjem, koji se posebno zalagao da u međunarodnom radničkom pokretu ne bude vodeće partije, već je istovremeno u specifičnoj međunarodnoj situaciji sve odnose između socijalističkih država podredilo, navodno, višim interesima Sovjetskog Saveza kao vodeće zemlje socijalizma. Sovjetski Savez je u Ždanovljevoj

<sup>12</sup> V. I. Lenin, *Polnoe sobranie* . . . t. 40, S. 43.

<sup>13</sup> I. Stalin, *Collected Works*, Moscow, X, 51.

teoriji o postojanju dva svjetska lagera<sup>14</sup> proglašen za osnovnu snagu socijalizma, a iz toga se dalje izvodila teza da se borba za socijalističke odnose prije svega rješava u SSSR-u, što je u krajnjoj liniji, načelo proleterskog internacionalizma također postavljalo u te, svakako, znatno skućene okvire, velikodržavne politike.

Bezrezervna odanost SSSR-u, kako svih istočnoevropskih država i ostalih komunističkih partija, pomaganje sovjetskog puta izgradnje socijalizma i posebno objašnjavanje tih, navodno, najvažnijih povijesnih kretanja trebalo je da budu osnovni kriteriji vjernosti i privrženosti proleterskom internacionalizmu u praksi staljinskog shvaćanja socijalizma. Razumljivo, da je u tokvom kontekstu bilo nemoguće očekivati da bi teoretska socijalistička misao mogla imati drugačije oblike, te da bi se i forma suradnje socijalističkih država mogle drugačije interpretirati.

Shvaćajući poslijeratno konfrontiranje snaga kao isključiv sukob međudržavnog karaktera, a ne kao povijesnu konfrontaciju suprotnih klasa, Staljin je, umjesto da veoma pogodnu poslijeratnu situaciju za razvoj i intenziviranje klasne borbe iskoristi za široko postavljanje mogućnosti bitke za socijalizam u svjetskim okvirima, zatvorio taj u prvom redu klasni sukob u granice socijalističkog lagera, zadovoljivši se teritorijalnim proširenjem i podređujući takvom političkom koncepcijom čitavu klasnu borbu i međunarodni radnički pokret državnim interesima Sovjetskog Saveza.<sup>15</sup>

Puno zbijanje snaga unutar socijalističkog lagera,<sup>16</sup> podređivanje nacionalnih interesa navodno internacionalnim, odnosno sovjetskim, uz striktno eliminiranje svega onoga što je išlo u pravcu isticanja vlastitih osobitosti, predstavljalo je osnovne karakteristike socijalističkog lagera, koji je prihvatio proleterski internacionalizam samo kao formalno načelo, i u borbi protiv imperijalističkih snaga, protiv pokušaja rješavanja vlastitim sredstvima vlastitih nacionalnih problema, a prije svega taj značajni princip proleterske solidarnosti postavljen je kao snažna barijera u slučaju Jugoslavije gdje je istovremeno trebalo da posluži kao moćno sredstvo u napadima na KPJ i jugoslavenski put izgradnje socijalističkog društva.

## II

Nakon Staljinove smrti, kad je započeo proces polaganog uklanjanja negativnosti unutar Sovjetskog Saveza, traženi su istovremeno i načini da se odnosi između socijalističkih zemalja postave na drukčije osnove,

<sup>14</sup> Tvrdnja o postojanju dva suprotna lagera po prvi put je iznesena na osnivačkom sastanku Kominforma u Szklarskoj Porebi u rujnu 1947. — Materijal sa sastanka objavljen je u časopisu Kominforma »Za proćnyj mir, za narodnuju demokratiju« 10. studenog 1947.

<sup>15</sup> Takvo postavljanje u potpunosti je odgovaralo zapadnim državam. Vidjeti o tome na pr.: P. Seabury, *The Rise and Decline of The Cold War*, New York 1967, S. 14.

<sup>16</sup> Staljinova koncepcija socijalizma u jednoj zemlji i nakon stvaranja skupine socijalističkih zemalja u praksi se nije mijenjala. Podređujući interese novih socijalističkih država interesima SSSR-a i nastojeći da što tješnje poveže te države Staljin je učinio da se umjesto saveznika ostale socijalističke države pretvore u satelite — J. F. Triska, David T. Finley, *Soviet Foreign Policy*, The MacMillan Company, New York 1968, S. 12-13.



a samim tim i princip proleterskog internacionalizma trebalo je da dobije novo, značajno mjesto u odnosima između skupine država sa socijalističkim društvenim uređenjem. Upravo priznanje različitih putova izgradnje socijalističkog društva, što je jasno istaknuto u Beogradskoj deklaraciji iz 1955. potpisanoj između vlada Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, uz isticanje osnovnih principa: ravnopravnosti, poštivanja suvereniteta i nemiješanja u unutrašnje poslove, otvaralo je nove povoljne mogućnosti za primjenu proleterskog internacionalizma u međudržavnoj praksi.

Dinamičniji tok nove sovjetske vanjske politike pružao je znatno šire mogućnosti za rješavanje pitanja odnosa između socijalističkih država, premda je tempo transformacija u toj oblasti bio znatno sporiji od cjelokupnosti vanjskopolitičkih poteza Sovjetskog Saveza. Paralelno s postepenim stvaranjem osnova nove političke linije unutar SSSR-a postavljen je i zahtjev za razmatranjem i korigiranjem veza unutar socijalističkog lagersa, štaviše i sam termin »socijalistički lager« postao je i s formalne strane preuzak<sup>17</sup> za kreiranje tih novih odnosa. Trenutnim prevladavanjem linije Nikite Hruščova nicali su tako prvi uvjeti za realizaciju novog tipa odnosa, iako je čitav proces tekao veoma polagano i s očitim zakašnjenjem. Čak ni XX Kongres KP Sovjetskog Saveza nije na tom polju unio neke naročite novine<sup>18</sup> i tek u fazi općeg vrenja i nemira u Poljskoj i Mađarskoj Sovjetski Savez je bio prisiljen da istakne svoju spremnost konkretnog rješavanja pitanja odnosa sa socijalističkim zemljama.

U Deklaraciji sovjetske vlade o osnovama razvoja i daljnjeg učvršćenja prijateljstva i suradnje između Sovjetskog Saveza i ostalih socijalističkih država,<sup>19</sup> donesenoj u vrijeme mađarskih zbivanja, posebno se ističe princip proleterskog internacionalizma kao zasada od najveće važnosti. »Čvrsta osnova vanjskih poslova Sovjetskog Saveza bila je i ostaje politika mirne koegzistencije, prijateljstva i suradnje sa svim državama. Najdublji i najdosljedniji izraz te politike predstavljaju uzajamni odnosi između socijalističkih zemalja. Zemlje velike zajednice socijalističkih naroda, ujedinjene zajedničkim idealima izgradnje socijalističke zajednice i principima proleterskog internacionalizma mogu graditi svoje uzajamne odnose jedino na osnovama pune ravnopravnosti, poštivanja teritorijalnog integriteta, državne nezavisnosti i suvereniteta i nemiješanja u unutrašnje poslove. Ostvarenje tih principa pretpostavlja tijesnu bratsku suradnju i bratsku uzajamnu pomoć zemalja socijalističke zajednice na privrednom, političkom i kulturnom području.«

<sup>17</sup> Umjesto lagersa po prvi put se spominje termin »sodružestvo« 1954. godine u teoretskom časopisu KP SS »Komunist« (br. 14).

<sup>18</sup> Novo sovjetsko rukovodstvo zaokupljeno problemima vlastitog unutrašnjeg razvoja i počecima destalinizacije nije imalo snage, niti je namjeravalo početi radikalno rješavati pitanja odnosa između socijalističkih zemalja. Tome se može pripisati činjenica da je na Kongresu jedino V. P. Mevanadze sasvim uzgredno govorio o pokušajima narušavanja veza SSSR-a sa socijalističkim zemljama, što je propisao smišljenom djelovanju Berijine grupe. — V. Kotyk, Svetova socialistička ... op. cit. S. 158.

<sup>19</sup> Pravda 31. 10. 1956.

U naporima<sup>20</sup> da se u izvjesnom smislu pokuša prevazići koncepcija socijalističkog lagera, kako zbog internih tako isto i zbog snažnijeg djelovanja vanjskih faktora, te da se bar s dijelom socijalističkih zemalja formira jedinstvenija baza djelovanja u obliku socijalističke zajednice, proleterski internacionalizama je dobio nov zadatak u složenom procesu učvršćivanja i održavanja tijesne zbijenosti socijalističkih država. U takvoj situaciji Sovjetski Savez tražio je i teoretske osnove okupljanja, koje bi mogle služiti kao baza za razvijanje poststalinjskih odnosa između socijalističkih država, s tim da istovremeno zadovolje interese Sovjetskog Saveza kao predvodnik, a i socijalistička država čiji se status trebao mijenjati uporedo s nestankom lagera i formiranjem osnova tzv. socijalističke zajednice naroda.

Premda se i dalje isticalo da proleterski internacionalizam ima univerzalno značenje za međunarodni komunistički i radnički pokret, ipak je čitav napor bio usmjeren prvenstveno na profiliranje veza između država koje grade socijalističko društveno-ekonomsko uređenje. Deklaracija sa savjetovanja komunističkih i radničkih partija iz 1957. godine to je sasvim jasno podvlačila: »Osnov uzajamnih veza između zemalja svjetskog socijalističkog sistema, kao i svih komunističkih i radničkih partija tvore u praksi provjereni principi marksizma-lenjinizma, principi proleterskog internacionalizma.«

U sklopu takvih nastojanja, koja su imala za cilj da udare temelje pretapanju ideoloških principa u konkretne političke zasade, započeo je i organizirani rad na stvaranju međunarodnih eksplikacija,<sup>21</sup> koje su bile sastavni dio nastajuće teorije o transformaciji proleterskog internacionalizma kao ideološke norme u striktno zacrtane principe međudržavnih odnosa socijalističkih zemalja. Politička praksa odnosa koja se počela sve više pozivati na proleterski internacionalizam bila je tako praćena odgovarajućim radovima teoretskog karaktera, sve u cilju postavljanja, bar formalnih osnova novom pravcu djelovanja socijalističkih zemalja.

Velik broj radova teoretskog karaktera, koji je nastao u takvoj političkoj klimi posebno je isticao povijesni kontinuitet proleterskog internacionalizma polazeći od prvih dana radničkog pokreta i pridajući konkretnu važnost realizaciji odnosa između članica socijalističke zajednice na novim međunarodnopravnim principima. Tvrdilo se da se u fazi razvijenog međusobnog kontaktiranja na međudržavnom planu unutar skupine socijalističkih zemalja stvaraju pune osnove za pretvaranje moralno-političkog načela proleterskog internacionalizma u znatno konkretnije i sadržajnije načelo socijalističkog internacionalizma, te da se svi odnosi između socijalističkih zemalja reguliraju

<sup>20</sup> Nakon Deklaracije SSSR je poduzeo niz mjera koje su imale za cilj da odnose između socijalističkih država postave na ravnopravnije osnove. Sovjetski stručnjaci i vojni savjetnici povučeni su iz svih socijalističkih zemalja, potpisani su ugovori o stacioniranju sovjetskih vojnih snaga u dijelu evropskih socijalističkih zemalja i riješen je niz pitanja ekonomske prirode.

<sup>21</sup> Prof. G. Tunkin bio je prvi autor koji je započeo promatrati proleterski internacionalizam sa širem međunarodnopravnog aspekta. — G. Tunkin, *Socijalistički internacionalizam i međunarodno pravo*, Novoe vremja, 1957, br. 51.

upravo na bazi tog osnovnog principa. Budući da i dalje postoje države i da je njihovo komuniciranje najvažnije na međudržavnom polju, princip socijalističkog internacionalizma uz očuvanje moralno-političkih crta dobio je i sasvim jasno izraženo pravno značenje kao međunarodnopravni princip uzajamnih odnosa između socijalističkih zemalja.

Taj novi termin sadržavao je iste elemente kao i raniji proleterski internacionalizam – s tom razlikom što se više nije isticala potreba održavanja solidarne akcije proleterskih masa i radničkih partija, već državnih jedinica sa socijalističkim društveno-političkim i ekonomskim uređenjem. Sovjetski su autori isticali da socijalistički internacionalizam u toku tog pretapanja iz proleterskog internacionalizma nije izgubio ništa od svojih najbitnijih karakteristika. Tako se princip ravnopravnosti nacija pretvorio u međunarodnopravno načelo ravnopravnosti socijalističkih država, princip nezavisnosti nacija u princip poštivanja suvereniteta i nemiješanja u unutrašnje poslove, princip uzajamne pomoći proletera svih zemalja u forme uzajamne pomoći socijalističkih država.

Ističući paralelno s tim postojanje ostalih progresivnih načela međunarodnih odnosa ukazivalo se da socijalističke zemlje u svojim međusobnim odnosima i te klasične principe ispunjavaju u primjeni novim sadržajem,<sup>22</sup> te da ih tako u praksi svojih odnosa podižu na viši nivo. Ali ipak je posebni akcenat stavljen na socijalistički internacionalizam, koji je svoju prvu službenu eksplikaciju dobio u Deklaraciji sa savjetovanja predstavnika komunističkih i radničkih partija iz 1957. godine u kojoj su tvrdilo: »Socijalističke zemlje grade svoje odnose na principima pune ravnopravnosti, poštivanja teritorijalnog integriteta, državne nezavisnosti, suvereniteta i nemiješanja. Nerazdvojiv princip uzajamnih bratskih odnosa je bratska uzajamna pomoć. U toj pomoći se efikasno odražava princip socijalističkog internacionalizma.«

Iz konteksta tog novog isticanja socijalističkog internacionalizma, ne vivše samo kao općeg moralno-političkog načela suradnje zemalja u kojima se se na vlasti nalaze komunističke i radničke partije, izvodio se zaključak da socijalistički internacionalizam ima u odnosima između socijalističkih zemalja univerzalno značenje i da istovremeno predstavlja najčvršću osnovicu na kojoj se grade i razvijaju svi njihovi međudržavni odnosi.

Sovjetski su autori prvi postavili tezu da se princip proleterskog internacionalizma od moralno političkog načela pretvorio u međunaravnopravno, te da se u isto vrijeme toj moralno-političkoj strani načela dodaje i pravna strana, s tim što i obaveze koje su ranije bile isključivo moralne-političke prirode dobivaju sada automatski i pravnu snagu. Glavni praktički zaključak svodio se na isticanje prava svake socijalističke države da na bazi proleterskog, odnosno socijalističkog

<sup>22</sup> E. A. Korovin, Proleterskij internacionalizm v međunarodnoj praktike, Meždunarodnaja žizn' 1958, br. 2, S. 29-39., — G. I. Tunkin, Novyj tip međunarodnyh otnošenij i međunarodnoe pravo, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 1959, br. 1., S. 81-84., — G. I. Tunkin, Voprosy teorii međunarodnogo prava, Moskva 1962, S. 306-326.

internacionalizma primi pomoć od drugih socijalističkih zemalja, ali uz istovremenu obavezu da u određenim slučajevima i sama pruži pomoć ostalim socijalističkim državama.<sup>23</sup>

Uparedo s teoretskom razradom principa socijalističkog internacionalizma postavilo se i pitanje odnosa tog načela prema principu miroljubive koegzistencije. Dio autora iz socijalističkih zemalja zastupao je mišljenje da bi zapravo principi socijalističkih međunarodnih odnosa: dobrovoljnost, ravnopravnost, suverenitet, nemiješanje u unutrašnje poslove, poštivanje teritorijalnog integriteta, uzajamnu korist i bratsku uzajamnu pomoć, trebalo da u sistemu veza između socijalističkih država zauzimaju slično mjesto koje ima princip miroljubive koegzistencije u sistemu međunarodnog prava.<sup>24</sup>

Na drugoj strani, niz pisaca je isticalo da socijalističke države u svojim međusobnim vezama ne nastupaju kao državni subjekti upućeni na puko koegzistiranje, već da je njihov okvir uzajamnog djelovanja kvantitativno i kvalitativno znatno širi. Miroljubiva koegzistencija postavljena je kao specifična forma političke borbe između kapitalizma i socijalizma u uvjetima mirnih odnosa i mirnog razvoja,<sup>25</sup> a sami akteri koegzistiranja su kvalitetno – odnosno klasno, sasvim različiti. Socijalistički internacionalizam imao je zadatak da regulira odnose u sistemu država sa socijalističkim uređenjem, gdje nema klasnih suprotnosti i gdje ne postoje nikakve antagonističke suprotnosti. U takvom sistemu odnosa ciljevi socijalističkih država tretiraju se kao apsolutno identični. Proleterski, odnosno socijalistički internacionalizam predstavljen je na toj osnovi identiteta ciljeva, koji povezuju socijalističke države na putu izgradnje novog društva.<sup>26</sup>

Osim toga, isticalo se da principe koegzistencije između socijalističkih država nije ni potrebno navoditi, jer se radi o visokom stupnju zajedničkih interesa i ciljeva, te bi taksativno navođenje zabrane rata, zabrane upotrebe sile ili prijetnje silom bilo sasvim bespredmetno,<sup>27</sup> to više, što je većina tih država članica UN i u svojim odnosima se pridržavaju Povelje UN.

Malo kasnije došlo je i do daljnijeg raščlanjivanja principa socijalističkog internacionalizma u međunarodnim odnosima i do posebnog isticanja dvaju osnovnih elemenata. Prvi se odnosi na: priznavanje i poštivanje nezavisnosti i suverene jednakosti socijalističkih država, dok se drugi dio sastoji od zahtjeva za priznavanjem neophodnosti jedin-

<sup>23</sup> E. T. Usenko, Osnovne međunarodno-pravovne principy sotrudničestva socialističeskikh stran, Sovetskoe gosudarstvo i pravo 1961, br. 3, S. 29.

<sup>24</sup> G. I. Tunkin, Novyj tip . . . op. cit. S. 87-88.

<sup>25</sup> N. M. Minasjan, Pravo mirnogo sosuščestvovanija, Rostov 1966, S. 27.

<sup>26</sup> E. T. Usenko, Formy regulirovanija . . . op. cit. S. 91. — V. M. Šuržalov, Meždunarodno-pravovye principy sotrudničestva socialističeskikh gosudarstv, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 1962, br. 7, S. 96.

<sup>27</sup> Češki autor dr P. Kalensky je pisao: »Te zemlje (mislí na socijalističke države op. R. V.) su spojene zajedničkim ciljem izgradnje socijalizma i komunizma, ideologijom marksizma-lenjinizma, zajedničkim klasnim osnovom svoje državne moći i principima socijalističkog internacionalizma, što je sve vodilo tome da se zabrane, koje predstavljaju dostignuće međunarodnog prava izgubile osnov svog postojanja u odnosima između socijalističkih država.« — P. Kalensky, Rada vzajemne hospodarske pomoći ve svetle mezinardniho prava, Praha 1962, S. 56

stva socijalističkih država i njihove uzajamne pomoći. Pri tome se naročito isticalo da su oba dijela nerazdvojno povezana i da se ne može dopustiti traženje samo prava bez istovremenog poštivanja potrebe održavanja jedinstva. Kao konkretan primjer odstupanja od stvarnog prihvaćanja principa socijalističkog internacionalizma navodi se slučaj Imre Nagya u čijoj se političkoj koncepciji tražilo napuštanje zajedničkog djelovanja i jedinstva socijalističkih država.<sup>28</sup>

Postavljanjem u zavisnost principa ravnopravnosti, nezavisnosti i suvereniteta od potreba održavanja jedinstva u međudržavnim vezama i bratske uzajamne pomoći, ipak je značilo da se i u novoj poststaljinjskoj fazi odnosa još uvijek ide za pokušajima formalnog propisivanja oblika veza, te da uz isticanje apsolutno univerzalnog karaktera načela socijalističkog internacionalizma ono u izvjesnom smislu ipak treba da predstavlja prvenstveno novu sponu u povezivanju i održavanju jedinstvene linije socijalističkih zemalja. U vrijeme nestajanja krutog Staljinovog sistema međudržavnih veza, zasnovanih na punoj podređenosti interesima Sovjetskog Saveza, novo sovjetsko rukovodstvo bilo je nužno prisiljeno da potraži drugačije forme odnosa sa socijalističkim državama, da izgradi i formalnu teoretsku osnovu, ali ipak uz zadržavanje izvjesnih oblika uticaja i na tom polju.

Zbog toga je i pretvaranje moralno-političkog načela internacionalizmu u pravnu zasadu, bilo izraz takvih nastojanja zavisnih prvenstveno od političkog razvoja odnosa, ono je bilo istovremeno izraz namjere da se na novim temeljima udruže socijalističke zemlje i da se propišu forme njihovih veza. Međutim, sadržaj tih veza još uvijek nije bio takav da bi princip socijalističkog internacionalizma mogao biti primjenjen u praksi neovisno od direktivnog odlučivanja. Zbog toga je priznavanje prava svake socijalističke države na nezavisan i suvereni razvoj odmah bilo u izvjesnom smislu ograničeno striktnim zahtjevom za održavanjem jedinstva socijalističkih zemalja, koje se naravno moglo tumačiti veoma široko u zavisnosti od konkretne političke situacije. Kako je upravo otvorenim izbijanjem sovjetskog-kineskog sukoba i sam pojam jedinstva socijalističkih zemalja dobio sasvim drugo značenje, razumljivo je da je princip socijalističkog internacionalizma, sastavljen od prava i dužnosti, imao za cilj da na novim osnovama jača zbiječnost socijalističkih zemalja, naročito u evropskom dijelu, ističući pri tome nužnost održavanja jedinstva.

U teoretskoj razradi odnosa između socijalističkih zemalja princip uzajamne bratske pomoći proglašen je kao osnovni i najvažniji element socijalističkog internacionalizma, s tim da su se odnosi u institucionaliziranim tijelima suradnje počeli sve više objašnjavati uz pomoć tako postavljenih zasada. Posebno se nastojalo da se čitava privredna suradnja unutar Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć postavi na tom načelu.<sup>29</sup> Traženi su primjeri koji bi mogli ilustrirati takvu suradnju

<sup>28</sup> E. T. Usenko, *Formy ... op. cit.* S. 87-89.

<sup>29</sup> Vidjeti o tome detaljnije: R. Vukadinović, *Temeljna načela suradnje socijalističkih država članica SEV-a*, Jugoslavenska revija za međunarodno pravo, 1967, 1-3, S. 102-108.

i dokazati kako se odnosi između socijalističkih država zasnivaju na novim, potpuno drugačijim moralnopolitičkim načelima pretvorenim već u pravne obaveze.

Uzajamno bratska pomoć upravo u ekonomskim odnosima istaknuta je kao najvažniji konkretni dio socijalističkog internacionalizma i najkarakterističnija odlika ekonomske suradnje socijalističkih država.<sup>30</sup> Taj princip u širokoj političkoj interpretaciji trebao je biti postavljen u pravcu stvaranja osnova za udruživanje napora svih socijalističkih zemalja, pružanje uzajamne pomoći u borbi protiv imperijalizma za pobjedu socijalizma i komunizma.<sup>31</sup> Svoju političku formulaciju načelo je dobilo u nekoliko dokumenata sa savjetovanja predstavnika radničkih i komunističkih partija, da bi 1960. bilo postavljeno kao osnovne njihove međusobne suradnje. U tekstu deklaracije sa savjetovanja predstavnika komunističkih i radničkih partija posebno se isticalo: »Iskustvo razvoja socijalističkih zemalja još jednom pokazuje, da je najvažniji uvjet za postizanje uspjeha: uzajamna pomoć i uzajamna podrška, korištenje svih prednosti jedinstva i zbijenosti...«

Međunarodnopravnu konkretizaciju princip je dobio u nizu dvostranih i višestranih međunarodnih ugovora. Posebno se isticalo da se svi naponi za jačanjem uzajamnih ekonomskih veza i intenzivnijim djelovanjem Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć trebaju promatrati kao izraziti primjeri dosljedne realizacije tog novog načela socijalističkih međunarodnih odnosa, budući da su ekonomski odnosi najpogodniji za stvaranje veza u kojima se mogu konkretno promatrati procesi uzajamnog pomaganja.

Brojni primjeri iz dvostranih ekonomskih odnosa, kao i realizacije suradnje unutar SEV-a uzimali su se kao konkretna potvrda tih novih tokova djelovanja, koji su trebali da tvore nove, svakako, više socijalističke međudržavne odnose.<sup>32</sup>

Ali malo kasnije teorija je bila demantirana stvarnim razvojem odnosa između socijalističkih zemalja. Sovjetsko-kineski sukob i sve jača polarizacija snaga sa svim posljedicama, potvrdili su da je i unutar socijalističkog svijeta izbijanje »neantagonističkih suprotnosti«<sup>33</sup> moguće i da nacionalne osobitosti specifičnog nacionalnog razvoja pojedinih naroda, još uvijek na bazi objektivnih zakonitosti dolaze u sukob s pokušajima automatskog ujedinjavanja.

<sup>30</sup> L. Ciamaga, H. de Fimuel, Struktura i formy prawne Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, Studia Prawnicze 1963, br. 3, S. 239.

<sup>31</sup> E. T. Usenko, Formy... op. cit. S. 114-115.

<sup>32</sup> Čitava suradnja na ekonomskom planu smatrala se u tom razdoblju kao veoma pogodno područje brzog povezivanja socijalističkih zemalja u pravcu formiranja tzv. zajednice socijalističkih naroda. »Govoreći o budućnosti — isticao je N. S. Hruščov — meni se čini da će daljnji razvoj socijalističkih država, po svoj vjerojatnosti ići linijom konsolidacije jedinstvenog svjetskog socijalističkog sistema ekonomike. Ekonomske barijere koje dijele naše zemlje, past će jedna za drugom. Zajednička ekonomska baza svjetskog socijalizma postajat će jača, a pitanje granice može postati beznačajno.« Pravda 27. 3. 1959.

<sup>33</sup> I. Ciamaga, Od współpracy do integracji: Zary organizacji i dzialalnosci RWPG w latach 1949—1964. Warszawa 1965., S. 44.

Umjesto da se u fazi razvijenih proizvodnih snaga i općeg podizanja nivoa socijalističkih zemalja nastoji izvršiti postepeno i veoma strpljivo usklađivanje nacionalnog s internacionalnim na bazi veoma brzog formiranja jedinstvene linije, koji su elemente vlastitog razvoja pojedine zemlje stavljali u drugi plan.<sup>34</sup>

Ponovno je internacionalizam upotrebljen kao sredstvo, koje bi moralo da pomogne ujedinjavanju i održavanju homogenosti socijalističkih država i to posebno evropskih socijalističkih zemalja, jer je sovjetsko-kineska konferencija unijela nove karakteristike i u tu nekada sasvim jedinstvenu skupinu država.

Postojanje različitosti, specifičnih nacionalnih osobitosti između pojedinih socijalističkih država, koje međusobno razlikuje čitav niz kulturnih, ekonomskih i političkih činilaca, sasvim je zakonito i stoga razumljivo. Jačanjem proizvodnih snaga na bazi industrijalizacije i promjenama u unutrašnjoj društvenoj strukturi, jasno je da su se te nacionalne osobitosti sve više potencirale i da su sve više postale eksponirane u pravcu primarnog jačanja nacionalnih specifičnosti vlastitog socijalističkog razvoja. Pored toga i međunarodna situacija, karakterizirana popuštanjem zategnutosti između Istoka i Zapada na jednoj strani, i sovjetsko-kineskim sukobom na drugoj strani, omogućavali su socijalističkim državama, posebno u istočnoj Evropi, da se znatno slobodnije opredjeljuju i da započnu s formiranjem samostalnije političke orijentacije, koristeći pri tom objektivno postojeće unutrašnje i vanjskopolitičke elemente.

Na takvoj osnovi konkretne političke akcije predstavljale su rezultat djelovanja ukupnosti različitih faktora, bile su zapravo pokušaj da se princip socijalističkog internacionalizma, koji je ipak bio pretežno formalnog karaktera često s jednostranim značenjem, nadopuni isticanjem i praktičnim djelovanjem vlastitih potreba nacionalnog socijalističkog razvoja. Kako je i sam princip socijalističkog internacionalizma u izvjesnom smislu predstavljao instrument pokušaja mehaničkog ujedinjavanja snaga, bez prethodnog i svestranog istraživanja širokog spektra složenih problema uzajamnih veza, razumljivo je da je njegovo prevazilaženje u smislu postavljanja korektiva nacionalnog interesa omogućavalo brži nacionalni socijalistički razvoj pojedinih zemalja, i da je pružalo osnove za postepeni nastanak stvarno zajedničke internacionalne linije koja bi mogla na objektivnim uvjetima udružiti socijalističke zemlje, istaknuti u prvi plan sve ono što im je zajedničko i osigurati na taj način njihovo jedinstvo u realizaciji najvažnijih zajedničkih ciljeva.

Takav tok ubrzo je izazvao protuakcije s druge strane i to u prvom vidu u vidu djelovanja, koji je našao svoj odraz u većoj ili manjoj mjeri gotovo u svim socijalističkim državama istočne Evrope, pokušaja da se čvrsto institucionaliziraju ideološke, vojne i ekonomske

<sup>34</sup> O rumunjskim naporima da se onemoguću ubrzano i automatsko integriranje u okviru Savjeta za uzajamnu ekonomsku pomoć, koje je također bilo u velikoj mjeri uvjetovano prvenstveno političkim motivima vidjeti detaljnije: — R. Vukadinović, Napori za jačanjem suradnje u SEV-u i nova faza odnosa između socijalističkih država, Pregled 1967., br. 1-2, S. 93-98.

veze socijalističkih država; da se ponovono pokušaju sve socijalističke zemlje ujediniti na bazi tzv. zajedničkih ciljeva. Upravo ti zajednički ciljevi bili su konkretan rezultat takvih nastojanja i uz pomoć različitih formulacija o jedinstvu, potrebi zbivanja snaga i internacionalizmu vršeni su organizirani naponi daljnjeg okupljanja oko Sovjetskog Saveza.

Međutim, tendencija da se u prvi plan stakne »solidarnost i jedinstvo komunističkih i radničkih partija u osnovnim pitanjima« – kako je to isticao ideolog sovjetske partije M. Suslov – ipak je bila previše uopćena i naravno, nije mogla bitnije utjecati na proces udruživanja, tj. ponovnog automatskog unificiranja svih najvažnijih pristupa.

Na području konkretnih međudržavnih odnosa, niz neriješenih pitanja između visokorazvijenih zemalja i onih na nižem stupnju razvoja, neshvaćanje različitih pravaca nacionalne politike uz direktno suprotstavljanje svim pokušajima isticanja tih nacionalnih socijalističkih interesa, u praksi su onemogućavali akceptiranje onoga što bi trebalo da u uzajamnim odnosima između socijalističkih država prevagne i da predstavlja jedinstvo zasnovano na dobrovoljnom prihvaćanju i ravnopravnom odlučivanju, pravno jednakih III država.

Intervencija pet zemalja članica Varšavskog ugovora u ČSSR pokazala je da protagonisti politike tzv. jedinstva, u situaciji kad njihova snaga argumenata i pozoravanja nije bila prihvaćena, pristupaju upotrebi sile da bi ostvarili svoje veoma opasne praktično-teoretske koncepcije ugrožavajući pri tome ne samo svoj prestiž, već i čitavu osnovu socijalističkog društva. Udruženim snagama pet članica Varšavskog ugovora i ovoga puta uz razvijanje zastave internacionalizma, pohod na ČSSR pokazao je pravu slabost nosilaca dogmatske i velikodržavne politike, koji su ne prezajući pred upotrebom sile grubo i otvoreno pogazili osnovne norme međunarodnih odnosa, a posebno isticanih principa suradnje između socijalističkih država. Čak i pokušaj da se ukaže kako je nakon siječanjskog plenuma Čehoslovačka nastojala da prihvati samo prvi dio socijalističkog internacionalizma tj. nezavisnosti i suverenitet, uz odbacivanje drugog dijela – neophodnosti održavanja jedinstva i pružanje bratske pomoći – nemaju nikakvih argumenata i nisu mogli uvjeriti ogromnu većinu komunističkih i radničkih partija u ispravnost politike sovjetskog rukovodstva, a posebno ne u oružanu, navodno internacionalističku misiju članica Varšavskog ugovora. Svi naponi da se dolazak tzv. klasne braće istakne kao ispunjavanje internacionalističkog duga<sup>35</sup> prema radničkoj klasi ČSSR još više su kompromitirali nosioce takve politike i oslobili su njihove pozicije u međunarodnom radničkom pokretu.

Najnovija teoretska razrada principa odnosa između socijalističkih zemalja, a posebno mjesta i uloge internacionalizma, imaju danas sasvim jasno izražen pragmatističko negativni karakter i predstavljaju odraz organiziranih i smišljenih nastojanja da se na međunarodnom planu, uz pomoć teoretskih eksplikacija, opravda nešto što je sasvim

<sup>35</sup> Od mnogobrojnih članaka dovoljno je ovdje spomenuti uvodnik objavljen u časopisu Međunarodna žizn' br. 9, pod naslovom »Na straze socializma i mira«, ili članak K. Ivanova u br. 10, istog časopisa pod naslovom »Uroki sobytij, neobhodimye na buduščee.«



tuđe istinskim odnosima između zemalja sa socijalističkim društvenim uređenjem. Teorija o primatu interesa socijalističke zajednice nad nacionalnim suverenitetom pojedine države, u konkretnom slučaju suverene socijalističke zemlje, tretira i suverenitet i pravo naroda na samoopredjeljivanje kao podređene kategorije zavisne od tzv. viših interesa razvoja socijalističke zajednice. Norme međunarodnog prava, koje svakoj državi garantiraju poštivanje osnovnih temelja njene državnosti, proglašene su u tom konceptu kao apstraktni vanklasni pristup, koji ne vodi računa o zajedničkim interesima svih socijalističkih država.

Takav pravac teoretskog razmišljanja na bazi konkretnog negativnog pristupa ne samo da je opasan u pojedinim daljnjim slučajevima eventualnog ponavljanja, nego u isto vrijeme otvara put politici sile u najširim svjetskim razmjerima. Prikrivanje za plaštom internacionalizma, i to socijalističkog, izrazito nacionalnih hegemonističkih interesa velike sile, nažalost prve zemlje koja je krenula putem socijalizma, podsjeća na brojne američke teorije: politike sile, nacionalnog interesa, geografskog determinizma, koje su uvijek stavljale čitav splet američke politike na takva teoretska objašnjenja, što su s druge strane uticala putove stvarnoj primjeni politike sile u međudržavnim odnosima.

Sovjetska doktrina međunarodnog prava uvijek je tvrdila da sva progresivna načela međunarodnog javnog prava, a među njima se posebno podvlačilo: ravnopravnost, poštivanje suvereniteta i nezavisnosti država, imaju svoje puno važenje<sup>36</sup> u odnosima između socijalističkih zemalja, s tim da u čitavoj ukupnosti veza između država sa socijalističkim uređenjem ti odnosi bivaju obogaćeni novim sadržajem u obliku dodatnog djelovanja principa socijalističkog internacionalizma.<sup>37</sup> Nakon intervencije u ČSSR preko tih postavki se sasvim prelazi, one su prekršene u praksi i dosljedno tome nestaju i u teoriji. Istanjevanje navodne slobode u rješavanju nacionalnog razvoja pojedine socijalis-

<sup>36</sup> U sovjetskoj literaturi izričito se naglašavalo da stvaranje novih, viših normi socijalističkog internacionalizma u odnosima između socijalističkih država, ne proturječi postojećim normama međunarodnog javnog prava, posebno onim progresivnim. — Meždunarodnoe pravo, Moskva 1964., S. 117-120. Slično podvlače i: G. I. Tunkin, *Voprosy teorii meždunarodnogo prava*, Moskva 1962.; A. L. Modžorjan, *Subjekty meždunarodnogo prava*, Moskva 1956. E. T. Usenko, *Formy regulirovanija...* op. cit. i dr.

<sup>37</sup> Dio autora iz socijalističkih zemalja posebno je ukazivao da se postojeće norme međunarodnog prava u praksi odnose između zemalja sa socijalističkim uređenjem ispunjavaju, navodno, novim socijalističkim sadržajem. Vidjeti o tome detaljnije: — A. Martin, *Der socialistische Internationalismus als Grundprinzip der völkerrechtlichen Beziehungen zwischen den socialistischen Staaten, Deutsche Aussenpolitik*, 1958., br. 3, S. 279.; P. Kalensky, *Rada vzajemne...* op. cit. S. 50.; D. B. Levin, *Osnovnye problemy sovremenennogo meždunarodnogo prava*, Moskva 1958., S. 36-37. — U jednom od svojih najnovijih radova prof. Tunkin pišući o odnosu između socijalističkih međunarodnopravnih principa i općih načela međunarodnog javnog prava jasno je isticao: »U statičkom aspektu socijalistički principi i norme predstavljaju u odnosu prema općem međunarodnom pravu lokalne principe i norme. Oni ne proturječe principima i normama općeg međunarodnog prava i zamjenjuju ih u odnosima između zemalja svjetskog sistema socijalizma.

U tim slučajevima, kad postoje socijalistički principi i norme, djeluju ti principi i norme u onim slučajevima kad se odnosi između socijalističkih država ne pokrivaju socijalističkim principima i normama, djeluju principi i norme općeg međunarodnog prava.

Socijalistički principi i norme vrše u skladu s općim porastom uticaja svjetskog sistema socijalizma sve veći uticaj na razvoj općeg međunarodnog prava.« — G. I. Tunkin, *Ideološkička borba i meždunarodnoe pravo*, Moskva 1967., S. 119.

tičke zemlje, automatski se ograničava, a u najvažnijim pitanjima i eliminira, jer kako to piše S. Kovalev u Pravdi »... Narodi socijalističkih zemalja, komunističke partije nesumnjivo imaju i treba da imaju slobodu određivanja putova razvoja svoje zemlje. Ipak ni jedna njihova odluka ne smije da nanosi štetu socijalizmu u toj zemlji, a tako isto i korjenitim interesima drugih socijalističkih zemalja, čitavom svjetskom radničkom pokretu, koji vodi borbu za socijalizam.«<sup>38</sup>

Iz ovakvog rezoniranja proizlazi i konkretizacija te opće teze, koju sovjetski autor postavlja sasvim jasno: »To znači, da je svaka komunistička i radnička partija odgovorna ne samo pred svojim narodom, već i pred svim socijalističkim državama, pred čitavim komunističkim pokretom. Onaj tko to zaboravlja postavljaajući akcenat jedino na samostalnost i nezavisnost komunističkih partija zapada u jednostranost, izbjegavajući svoje internacionalističke obaveze.«<sup>39</sup>

Negirajući u cjelini postojeću sovjetsku doktrinu međunarodnog prava, koja je posebno insistirala na apsolutnom suverenitetu svake države, članice međunarodne zajednice i koja je upravo suverenitet postavljala kao temeljno i neotuđivo pravo, sovjetski autor je nastojao da u izvjesnom smislu obrazloži takav nagli i neočekivani zaokret tvrdnjom da se u vrijeme sve oštrije klasne borbe na međunarodnom planu po »marksističkom shvaćanju pravne norme i u tom sklopu norme o međusobnim odnosima socijalističkih zemalja ne mogu tumačiti usko formalno, izdvojeno iz općeg konteksta klasne borbe...«<sup>40</sup>

Razumljivo je da se odnosi između socijalističkih zemalja mogu zasnivati na specifičnim normama, te da mogu imati i drugačije karakteristike od odnosa koji se razvijaju u kapitalističkom svijetu, ali kršenje nacionalnog suvereniteta vojnom silom od strane skupine socijalističkih zemalja ne može pronaći nikakve argumente za opravdanje, posebno ne u teoriji marksizma-lenjinizma. Uz poštivanje tzv. minimuma demokratskih i humanih načela međunarodnog poretka, koja su predstavljala dio osnovnih principa suradnje socijalističkih država, teorija međunarodnog prava u SSSR-u dosljedno je stajala na staništu da se i taj minimum u praksi odnosa ispunjava novim, višim socijalističkim sadržajem. A kako čak i taj opći minimum normi međunarodnog poretka sasvim određeno negira kršenje nacionalnog suvereniteta razumljivo da ni pozivanje na klasne momente i klasnu borbu ne daje novoj koncepciji ograničenog suvereniteta nikakvu posebnu težinu.

U okvirima takvog ograničavanja nacionalnih socijalističkih tokova postavljen je i koncept socijalističke zajednice koja dobiva apsolutni primat jer »... ova ili ona država, nalazeći se u sistemu drugih država koje čine socijalističku zajednicu ne može biti slobodna u odnosu na opće interese te zajednice.«<sup>41</sup> Takav teoretski način razmatranja odnosa između socijalističkih zemalja, posebno pokušaja usklađivanja

<sup>38</sup> Suverenitet i internacional'nye objazannosti socialističeskih stran, Pravda 26. 9. 1968.

<sup>39</sup> Ibid.

<sup>40</sup> Ibid.

<sup>41</sup> Ibid.

internacionalnog s nacionalnim u punoj je mjeri odraz iskrivljene prakse, on je na teoretskom planu sastavni dio širih stremljenja da se objasni nova situacija, te da se istovremeno korigiraju raniji sovjetski stavovi o suverenitetu socijalističkih država i značenje tog načela u praksi međusobnih odnosa.

Pored isticanja apsolutnog primata socijalističke zajednice, nad interesima pojedine države članice te zajednice, nakon intervencije u ČSSR objavljen je niz radova, koji su pokušavali da pozivajući se na internacionalizam ukažu na tzv. opasnost čehoslovačkog puta u socijalizam i opravdaju oružanu akciju pet zemalja Varšavskog ugovora. Analizirajući odnos nacionalnog i internacionalnog u suvremenoj fazi odnosa između socijalističkih zemalja prilično je olako i sasvim jednostavno ukazano na tzv. opasnosti, koje prijete socijalističkim zemljama i čitavom komunističkom pokretu, a predstavljene su, navodno, u obliku »nacionalističkih tendencija, tj. u odstupanjima od socijalističkog internacionalizma. Tamo gdje nacionalni pogledi pretežu nad internacionalnima nastaje opasnost za deformiranje socijalističkog poretka.«<sup>42</sup>

Govoreći na V kongresu PURP Brežnjev je iskoristio priliku da se osvrne i na odnose između socijalističkih zemalja, ističući da je SSSR učinio mnogo za realni suverenitet i samostalnost socijalističkih zemalja, te da se KPSS uvijek izjašnjavala za to »da svaka socijalistička zemlja određuje konkretne forme svog razvoja na putu u socijalizam s punim uvažavanjem specifičnosti svojih nacionalnih uvjeta. Ali poznato je da postoje također i opće zakonitosti socijalističke izgradnje, od kojih bi odstupanje moglo voditi odstupanju od socijalizma kao takvog. I kada unutrašnje i vanjske sile neprijateljske socijalizmu pokušavaju skrenuti razvoj pojedine socijalističke zemlje u pravcu restauracije kapitalističkog poretka, kada nastaje opasnost za socijalizam u toj zemlji, opasnost za sigurnost čitave socijalističke zajednice – tada to nije više samo problem pojedine zemlje, već opći problem, predmet brige svih socijalističkih zemalja...«<sup>43</sup>

Dakle i ovoga puta viši interesi neodređenog karaktera dobili su prvenstvo i u teoretskim raspravama, kao i u političkoj praksi.<sup>44</sup> Pri tome se postavlja kao neizvjesno tko bi bio taj faktor koji bi morao odlučiti: što je, a što nije štetno i opasno za zajednicu socijalističkih zemalja, odnosno za međunarodni radnički pokret. Sasvim je razumljivo na koju snagu se pri tome misli, ali takvo postavljanje ne samo da ne može doprinijeti rješavanju pitanja odnosa između socijalističkih

<sup>42</sup> O. Pavlov, Proletarskij internacionalizm i zaščita zavoecvanij socializma, Meždunarodnaja žizn' br. 10, S. 16.

<sup>43</sup> Polityka 23. 11. 1968.

<sup>44</sup> Zanimljivo je ovdje citirati W. Gomulku, koji je govoreći o odnosu između nacionalnih i internacionalnih zadataka rekao: »Borba svake partije uvjetovana je ne samo unutrašnjim odnosom društvenih i političkih snaga, već isto tako i odnosom međunarodnih snaga, borbom dvaju sistema, koja čitav višestrani život ispunjava rivalizacijom i borbom između socijalizma i kapitalizma u svjetskim razmjerima. Nikakve razlike gledišta u pitnjima taktike borbe i metoda socijalističke izgradnje ne mogu opravdati postupke onih partija, koje izbjegavaju tu međunarodnu odgovornost i silaze na stazu nacionalizma.« Sprawy Miedzynarodowe 1968., br. 11, S. 12.

država, već u velikoj mjeri kompromitira nosioce takvih koncepcija u širokim svjetskim razmjerima. Arbitrarno rješavanje, kao u slučaju ČSSR svakako da ne može predstavljati put usklađivanju nacionalnog i internacionalnog, i težina takvog tragičnog zahvata ne može se obrazložiti, niti klasnom borbom, niti pozivanjem na principe socijalističkog internacionalizma.

Nacionalne interese sve je teže danas proglašavati višim i internacionalističkim; najnoviji događaji jasno su pokazali da ni velika zemlja, koja je dugi niz godina imala presudnu poziciju u međunarodnom radničkom pokretu ne može više da djeluje na taj način, niti da dobije opću podršku ostalih komunističkih i radničkih partija. Samovoljno donošenje zaključaka, pokušaji propisivanja socijalističkog, odnosno anti-socijalističkog karaktera pojedinim mjerama unutrašnjeg razvoja suverene socijalističke zemlje, uz primjenu grube sibe, kompromitirali su takav način mišljenja i praktičnog djelovanja, još su više odvojili fizičku moć od njene umne nemoći.

Danas proleterski internacionalizam, odnosno socijalistički internacionalizam, i pored svega toga nije izgubio svoje mjesto u radničkom i komunističkom pokretu ni u odnosima između socijalističkih država, bez obzira na sadašnje stanje i ne baš naročito povoljne perspektive daljnjeg razvoja odnosa unutar skupine socijalističkih država. Taj ideološki princip, koji je sastavni dio međunarodnog pokreta proletarijata, prošao je različite faze svog konkretnog i kontinuiranog razvoja u praksi odnosa, da bi iz nedavnog razdoblja, kad se činilo da postoje izgledi na njegovo postepeno prenošenje u međudržavne odnose socijalističkih zemalja, ponovno znatno pao u praksi i teoriji, dobivši zadatak da pokuša vratiti monolitnost iz dana lagerskog tipa odnosa, što se više, ipak, ne može ponoviti.

Samo vraćanje čitavog toka odnosa između socijalističkih država na put dosljednog poštivanja ravnopravnosti, nezavisnosti, suvereniteta i nemiješanja u poslove drugih partija, i posebno socijalističkih država, omogućilo bi i stvarno prihvaćanje internacionalizma u praksi odnosa.

Danas su socijalističke snage tako narasle, razvijene i bogate različitošću iskustva svog revolucionarnog kretanja, da bi svaki pokušaj automatskog ujedinjavanja ili zbijanja tih snaga vodio ne jačanju, već slabljenju socijalističkog pokreta kao cjeline. Svaka socijalistička država, kao i partija koja se nalazi na vlasti, mora stoga biti sposobna da samostalno, na bazi poznavanj objektivnih nacionalnih pokreta određuje tokove i tempo razvoja svoje socijalističke izgradnje, te da na bazi zajedničkih potreba uz pridržavanje principa ravnoprasti i uzajamne koristi, koordinira svoju politiku s ostalim socijalističkim državama i da na taj način doprinosi podiranju internacionalizma u stvarnost prakse uzajamnih veza. U rezoluciji X Plenuma CK SKJ sasvim se jasno zaključuje da je »svaka komunistička partija odgovorna za svoju politiku radničkoj klasi svoje zemlje«, što znači da prvenstvenim razvijanjem svoje vlastite socijalističke baze pojedine socijalističke države jačaju i razvijaju opće snage socijalizma, a samim tim i njegov sastavni dio – socijalistički internacionalizam – dobiva nove prostore i

VUKADINOVIĆ — PROLETERSKI UNUTARNACIONALIZAM 111  
između zemalja sa socijalističkim društveno-ekonomskim uređenjem.

Jer sam po sebi socijalizam je neodvojiv od internacionalizam; on nije nikako stvar jednog ili samo nekoliko naroda, on treba da bude — kako je to isticao vođa ruske revolucije V. I. Lenjin — djelo svih proletera i za svaku naciju u tom dugotrajnom procesu treba da bude mjesta za davanje njezinog vlastitog i različitog doprinosa na bazi nacionalnih specifičnosti i iskustava.

## PROLETARIAN INTERNATIONALISM IN THE THEORY AND PRACTICE OF RELATIONS AMONG SOCIALIST STATES

### *Summary*

In his consideration of proletarian internationalism the author starts from Marx's statement that together with the antagonism between particular classes will disappear also hostile relations between particular nations, which had to be understood that socialist society, founded upon socialist relations, had all chances to realize in practice historical change of direction in international relations, and that in the totality of international connections, or at least in one part of them, cancels antagonist conflicts and means of their manifestation, and that that important field of the development of human history shows all advantages of a new and higher social-economic system.

In the first part the author shortly analyzes origins, place and importance of proletarian internationalism, as well as the forms of concrete manifestation of that fundamental principle of international workers' movement in the time immediately after the October Revolution. Creating of a certain number of socialist states after World War II gave real possibilities for further development of proletarian internationalism in the practice of international activity and for creating relations between socialist countries upon new and considerably firmer foundations. Meanwhile, parallelly with the transferring of internal Soviet negative characteristics of social development upon international workers' movement, and especially upon the field of relations between socialist states, proletarian internationalism has become a common slogan of propaganda, the first aim of which was to emphasize state's interests of Stalin's USSR.

In the second part the author considers proletarian internationalism in the context of post-Stalin development of socialism and new Soviet foreign policy, which tried to make some changes in the relations of socialist states. At the same time with the attempt of the strengthening of the organized mechanism of collaboration (Warsaw Treaty and the Comecon) the Soviet Union was making efforts

to find out also new instruments for oftener gathering of socialist countries in new conditions. Soviet theory of international relations and international law stated in that period also new theoretically worked out in detail concept of socialist internationalism as a higher phase of common acting of socialist states and then it was specially emphasized that that principle includes in itself: the recognition and respect of the independence and sovereign equality of socialist states as well as the demand for the existing of unanimity of socialist countries in giving mutual help. By making dependent the principle of equality and sovereignty of necessities of keeping of unanimity in inter-states connections and brotherlike mutual help, has yet meant that also in the new post-Stalin phase of relations still tries formally prescribe the forms of connections and that along with the emphasizing of absolutely universal character of the principle of socialist internationalism, in a certain meaning, it is yet necessary that it represents firstly a new copula in the connecting and keeping a uniform line of socialist countries.

In the last part the author considers the intervention of five countries of the Warsaw Treaty in the CSSR and analyzes the present moment of relations between socialist countries and on the newest efforts of Soviet theoretical thought to defend such a direction of acting. Clearly neglecting the earlier explication of fundamental principles of relations between socialist states as well as neglecting positive norms of international law, which have always been considered, valuable also in mutual relations of socialist countries, Soviet theory of international relations endeavours today on the basis of emphasizing so called higher interests of socialist community and pushes aside national interests of particular socialist countries.

Today proletarian internationalism, namely, socialist internationalism, in spite of all these facts has not lost its place in the workers' and communist movement, and in the relations between socialist states, without any concern upon the present state and present perspectives which are not very brilliant. That ideological principle, which is the component part of the international movement of proletarians, has passed through different phases of its concrete realization in practice, and it again fell down after having passed from the period when it looked as if some prospects existed for its gradual transformation into relations between socialist states, having as its task to restore the monolith from the days of the bloc type of connections, what is impossible to repeat.

Only returning of the whole course of relations between socialist states to consistent respect of equality, independence, sovereignty and noninterference in the affairs of each party and state would make possible to accept fully the internationalism in the practice of relations. Today socialist powers have so much grown up, they are developed and rich with their own experiences of revolutionary movement, that every attempt of automatic amalgamation or keeping down these powers leads to the weakening of movement as a whole. Each

socialist state, as well as the party which rules, has to be able that on the basis of knowledge of objective national necessities defines independently the courses and tempo of its socialist development, and that on the basis of common necessities coordinates its policy with other socialist states, and that in this way contributes to the penetrating of internationalism into the practice of mutual connections. In the resolution of the X plenum of the Central Committee of the Communist Alliance of Yugoslavia it has been quite correctly asserted that »each communist party is responsible for its policy to the workers' class of its country«, which means that by the developing, in the first place of its own socialist basis of each particular state it contributes to the strengthening and developing of general strength of socialism and together with that, it also contributes to the strengthening of its component part — socialist internationalism — which achieves new possibilities for its concrete manifestation in the relations between socialist countries.

Socialism by itself is unseparable from internationalism, it is not matter of one or several nations, it is to be — as Lenin used to emphasize — the achievement of all proletarians and for each nation in that lasting process has to be place for giving its own and different contribution.

*(Translated by S. Palečak)*